

Transspråkande och flerspråkighet i det teckenspråkiga klassrummet

Text 5 i materialet

**Tvåspråkig teckenspråkig läs- och skrivutveckling
– för lärare i specialskolans F – åk 4**

**Författare: Karin Allard,
lektor i specialpedagogik,
Örebro universitet**

Innehållsförteckning

Flerspråkighet och transspråkande.....	3
Teorier, begrepp och språklärande	3
Transspråkande – en pedagogisk teori.....	5
Transspråkande och undervisning.....	6
Litteracitetsutveckling och flerspråkighet i teckenspråkiga klassrum Fel! Bokmärket är inte definierat.	
Referenslista.....	10

Flerspråkighet och transspråkande

Den här texten handlar om flerspråkighet i det teckenspråkiga klassrummet och hur vi kan förstå olika språks förhållande till varandra i undervisningssituationen. Texten börjar med en allmän introduktion om forskning om translanguaging, som i svensk kontext och i denna text kallas för transspråkande. Transspråkande är både en pedagogisk teori och en förklaringsmodell för att förstå det pedagogiska arbete som idag omger skolans flerspråkiga praktik. Enligt en kunskapsöversikt *Greppa flerspråkigheten – en resurs i lärande och undervisning* som ingår i Skolverkets serie om Forskning för skolan (Skolverket, 2018) har transspråkande fått en allt större betydelse för skolans lärmiljöer och för lärare som kommer i kontakt med flerspråkighet i sin undervisning. Transspråkande kan sägas representera och beskriva den flerspråkiga situation och de nya utmaningar skolan idag ställs inför. Begreppet kan också sägas omfatta den kunskap som krävs för att möta den flerspråkiga komplexitet som finns i klassrummet.

Den här texten handlar om hur flerspråkighet kan förstås i relation till undervisning och teckenspråkiga klassrumspraktiker. Texten ger även en sammanfattande bild om transspråkande som en grundläggande pedagogisk idé i förhållande till elever som är döva eller elever med hörselnedsättning, och deras lärmiljöer.

Teorier, begrepp och språklärande

Transspråkande har blivit ett begrepp som många lärare har kommit i kontakt med när det gäller studier om flerspråkighet. Inom flera av dessa redogörs för hur viktigt det är att skolan skapar en pedagogik som tar hänsyn till flerspråkighet, eftersom många elever har olika språkliga och kulturella bakgrunder (Cummins, 1996; 2007; Svensson, 2017; Rosén & Wedin, 2015). Dessa studier visar också att flerspråkighet inte bara är en resurs för elevernas lärande och bidrar till förbättrade resultat i deras språk- och ämneskunskaper, utan även påverkar deras identitetsutveckling positivt. För att läraren ska kunna uppfatta flerspråkighet i undervisningen som en resurs i klassrummet så krävs det också en medveten och strategiskt vald undervisningsmetod som utgår från ett språkutvecklande arbetssätt. Skolan bör alltså synliggöra och inkludera allas språkliga och kulturella erfarenheter parallellt med att eleverna utvecklar sina språk- och ämneskunskaper (Lahdenperä, 2017). Det innebär också att lärare utvecklar olika strategier i sin undervisning för att eleverna ska kunna använda sina språkliga resurser i sitt lärande (Kaya, 2016).

Forskning om flerspråkighet och den spridning den har fått inom skolvärlden har tydliga kopplingar till Garcias (2009) nyskapande och banbrytande tankar kring transspråkande som en pedagogisk teori. Hon har i sin forskning utvecklat ett pedagogiskt ramverk för att förstå och analysera språkanvändning. En sådan

ingång tillför många nya dimensioner i den pedagogiska praktiken enligt Garcia (2009). Bland annat beskrivs hur olika språkideologier historiskt sett har påverkat människors idéer om hur språk förhåller sig till varandra sett utifrån ett maktperspektiv. Garcia (2009) menar att en enspråkig ideologi som framhäver positioneringar mellan olika språk i termer av förstaspråk och andraspråk begränsar våra uppfattningar om språks olika värde snarare än att se dess potential. I förlängningen kan en sådan hållning, menar Garcia (2018), få konsekvenser för elevernas lärande i det flerspråkiga klassrummet. Därför blir det viktigt att inkludera olika språkliga resurser och använda dessa aktivt i olika situationer. En sådan tanke hör ihop med att olika språk ständigt befinner sig i ett dynamiskt spänningsfält mellan olika språkliga uttrycksformer och modaliteter. Vi kan därför inte sätta upp några gränser för språks olika värde i klassrummet, menar Garcia (2018). Istället får flerspråkighet i klassrummet spegla en bild av hur samhällets heterogena språkliga mångfald ser ut. Det blir alltså inte längre hållbart med ett traditionellt synsätt på språk som enskilda system, vilket på olika sätt ofta har präglat organisering av undervisningen. Därför menar Garcia (2018) tillsammans med andra forskare att det finns många vinster med att förespråka transspråkande (Creese & Blackledge, 2010; Li Wei, 2011; Cummins, 2017). Idén om att utgå från en uppdelning mellan förstaspråk eller andraspråk blir därför i många avseenden missvisande. Enligt Garcia (2018) är språk således inga enskilda separata system utan ingår istället i interaktiva, kognitiva och sociala strukturer. Ett sådant synsätt kan därför både påverka och gynna vårt sätt att använda språk samt kommunicera och uttrycka dem i meningsfulla sammanhang (Garcia, 2018).

En tidigare uppfattning om att tvåspråkighet skulle betyda dubbla enspråkigheter får idag en annan betydelse när transspråkande som begrepp mer förespråkar flerspråkighet som en flexibel språkpraktik. Transspråkande skapar alltså ett utrymme för att förstå att språkliga repertoarer ingår som en naturlig del i alla sammanhang och för att skapa mening. Att bygga vidare på redan befintliga språk i klassrummet för att tillägna sig ett nytt språk öppnar alltså upp för ett annat sätt att förstå hur dessa integrerade system kan bli en gemensam resurs för undervisningens lärmiljö. Transspråkande som teori och praktik erbjuder alltså sådana möjligheter (Garcia, 2018; Li Wei, 2014).

Det här förändrade synsättet har tydliga kopplingar till den teckenspråkiga undervisningspraktiken eftersom flerspråkiga klassrum också visar sig vara representerad i teckenspråkiga skolkontexter enligt Skolverkets lärportal *Tvåspråkig undervisning – Teckenspråk och svenska* (Skolverket 2018a). Camilla Lindahls doktorsavhandling *Tecken av betydelse: En studie av dialog i ett multimodalt, teckenspråkigt tvåspråkigt NO-klassrum* (2015) har påvisat förhållandet mellan flerspråkighet och svenskt teckenspråk. I den lyfts begreppet transspråkande i undervisningen för elever som är döva eller elever som har

hörselnedsättning. I doktorsavhandlingen beskrivs dialogen i klassrummet mellan lärare och elever som en flerspråkig kommunikativ situation där många olika språkliga resurser används för att kunna möjliggöra och tydliggöra lektionens olika delar för eleverna. Detta går också i linje med vad forskning om transspråkande visar, där flerspråkig kommunikation är mer än summan av de enskilda språken och tillför en ny dimension i meningsskapandet. Detta framkommer även i kunskapsöversikten *Greppa flerspråkigheten – en resurs i lärande och undervisning* (Skolverket 2018, s. 13) där man påtalar att ”skolan på olika sätt kan utgå från och använda sig av elevernas språkliga resurser och livserfarenheter för att bygga upp stödjande undervisningsstrukturer i klassrummet”.

Transspråkande – en pedagogisk teori

För att ytterligare belysa hur vi kan se att transspråkande är en pedagogisk teori som går att tillämpa i det flerspråkiga klassrummet så använder Garcia (2018) sig av två olika termer: naturligt transspråkande och officiellt transspråkande. Naturligt transspråkande beskriver situationer i klassrummet som eleverna gör för att lära sig, det vill säga vilka verktyg som används, men det inkluderar också lärarens användning av transspråkande med eleverna. Officiellt transspråkande är när läraren framförallt planerar för transspråkande i undervisningen. Det kan vara situationer där gruppen har diskussioner i frågor som kan vara särskilt komplexa och som kräver djupgående förklaringar. Transspråkande som pedagogik handlar alltså om att bygga vidare på tvåspråkiga elevers språkliga praktiker på ett flexibelt sätt så att de utvecklar nya insikter och nya språkliga kunskaper i olika ämnen i skolan.

Det pedagogiska värdet med transspråkande är dels att läraren kan använda det i sin språkliga verktygslåda i undervisningen, och dels att uppmuntra eleverna att använda sina språkliga resurser för att införliva det akademiska stoffet i undervisningen (Garcia, 2018; Svensson, 2017). Rent konkret skulle det innebära att läraren använder sig av transspråkande genom att ge stöttning på olika sätt, vilket på engelska benämns som *scaffolding*. Det görs genom att använda sig av både svenskt teckenspråk och skriven eller talad svenska i syfte att utveckla och utmana elevernas redan befintliga kunskaper med nya. Handalfabetsbokstavering och länkning mellan olika ord är en annan medveten strategi som blir viktig att tillämpa i undervisningen för att både belysa, accentuera eller framhäva ett begrepp och dess innebörd. Det handlar alltså om att på metanivå använda olika språkliga resurser för att diskutera och resonera om olika innebörder i ett ämnesspecifikt språkbruk (Lindahl, 2015). Studien visar att utifrån transspråkande som en grundläggande princip får eleven således stöd i sin språkutveckling. Eleven kan då komma vidare i sin progression och mot högre abstraktionsnivåer i sina redan förvärvade kunskaper (Lindahl, 2015; Svensson, 2017).

Transspråkande och undervisning

Att använda transspråkande som ett arbetssätt i undervisningen innebär att öppna upp för växelverkan mellan olika språk. Det ger en förutsättning för att skapa en breddad och fördjupad ämneskunskap i de språk som ingår i undervisningen (Canagarajah, 2011a; Kaya, 2016). Garcia (2009) understryker dock vikten av att läraren har kunskap om språkens olika användningsområden och att de inte kan blandas hur som helst i undervisningen. Särskilt i teckenspråkiga sammanhang blir detta betydelsefullt eftersom flerspråkighet i talade språk inte är detsamma som teckenspråkig flerspråkighet, som omfattar fler språkliga modaliteter (Lindahl, 2015).

I undervisningen blir samarbetet mellan elever en viktig kraft för kunskapsutveckling. Det uppmärksammas också i didaktisk forskning (Lindberg, Eriksson & Pettersson, 2018). När det gäller transspråkande som en modell i undervisningen blir samarbete mellan elever ännu mer betydelsefullt eftersom eleverna även kan hjälpa varandra ifall språkkunskaperna inte räcker till. Det kan exempelvis vara att eleverna i samarbete med varandra bidrar till att stödja, förstå, utveckla och bredda varandras kunskaper i olika språkliga praktiker. På så sätt kommer olika kunskaper synliggöras i klassrummet och bidra till en utveckling på olika nivåer mot ett gemensamt kunskapsmål. Det finns tre viktiga faktorer:

- Deltagande. Att göra det möjligt för alla elever att delta.
- Utvecklande. Att öppna upp för samtal genom att låta eleverna få bidra med sina tankar och idéer oavsett sina begränsade kunskaper i språket.
- Ifrågasättande. Att eleverna känner sig trygga med att ställa frågor på det språk de behärskar bäst (Garcia, 2018).

Lärorollen är avgörande för undervisningen och är i synnerhet viktig när det handlar om att ta tillvara elevernas språkliga resurser, något som går i linje med transspråkande som en pedagogisk teori. Den betonar lärarens aktiva del i elevernas lärandeprocess genom att uppmärksamma och ta in elevernas språkliga resurser då elevernas kunskaper i det andra språket inte räcker till. Exempel på det är när lärarna använder olika strategier i undervisningen för att underlätta för eleverna i deras läs- och skrivlärande. En strategi kan vara att visa på jämförelser mellan språken, en annan att lära eleven att identifiera olika ord. Det kan också handla om att titta på hur olika ord är besläktade med varandra, eller vilka nyanser som är viktiga att lyfta fram när olika ord används.

Genom att göra eleverna uppmärksamma på de språkskillnader som finns i skolans språk och i vardagsspråket så lär sig eleverna att se hur språken förhåller sig till varandra. I det teckenspråkiga klassrummet blir det viktigt att läraren arbetar kontrastivt med språken, det vill säga gör jämförelser mellan svenskt teckenspråk och skriven svenska. Relevanta frågor för sammanhanget blir då hur

det visuella språket förhåller sig i relation till det skrivna språket. Andra frågor kan handla om hur man kan se att den språkliga uppbyggnaden blir annorlunda i svenskt teckenspråk och i skriven svenska, och varför man behöver uttrycka det på olika sätt. När blir dessa likheter mellan språken tydliga och på vilket sätt ser man att paralleller kan förekomma i språken? I vilka sammanhang kan det ske?

På samma sätt som i den elevstyrda aktiviteten finns det en del faktorer som lärare behöver förhålla sig till när det gäller den lärarstyrda undervisningen. Enligt den modell som förespråkas inom transspråkande lyfts fem huvudsakliga faktorer som viktiga att uppmärksamma för att kunna utveckla sina pedagogiska modeller. Den första handlar om att göra eleverna delaktiga och ge dem en röst, det vill säga att se till att eleven får utrymme att komma till tals i undervisningssituationen. Nästa faktor är att förtydliga och förklara på båda språken och den tredje är att förstärka uttalanden genom att ge andra exempel på de olika språken. En fjärde faktor handlar om att tänka på hur man fördelar ordet i klassrummet mellan eleverna och den femte och sista är att ställa frågor och uppmuntra eleverna till att tänka kritiskt (Garcia, 2018; Svensson, 2017).

Garcia (2018) har utformat en modell som både utvidgar och gynnar undervisningspraktiken i olika former. Den utgår från kommunikationens multimodala natur. Garcia menar att elevers skriftspråksutveckling inte enbart handlar om tal och skrift utan även inbegriper andra semiotiska resurser som gester, ljud, bilder och andra digitala medier. Här riktas fokus mot elevers användning av sina språkliga repertoarer i vilken olika modaliteter ingår som en del av en flerspråkig interaktion i undervisningen (Garcia, 2018).

I svensk kontext är multimodalitet ett begrepp som kommit att få betydelse för hur vi förstår olika kombinationer av språk och uttryck, och hur dessa kan skapa mening åt en text. För den teckenspråkiga undervisningspraktiken blir detta ett intressant begrepp eftersom den illustrerar de multimodala variationer som också förekommer i det teckenspråkiga klassrummet. Multimodalitet kopplat till teckenspråk blir alltså en pedagogisk resurs och betydelsefull komponent för att förstärka och komplettera språket i form av till exempel bilder, modeller, illustrationer, film eller text som hjälper till att utvidga och utveckla det skrivna eller tecknade ordet. Modaliteter kopplas alltså ofta ihop med andra verktyg i klassrummet. När det gäller teckenspråk så bidrar både uttrycket eller utförandet i teckenspråk ofta till pedagogiska vinster i sitt tredimensionella utförande, eftersom det sker på flera kompletterande sätt. Oftast handlar det om pekningar, handalfabet och andra tydliga kontextualiseringar mellan bild och text (Lindhall, 2015). De resultat som Lindahl (2015) redogör för i sin studie gällande multimodala resurser i naturvetenskapsämnet har också nära koppling till frågor som handlar om litteracitetsutveckling och flerspråkighet i teckenspråkiga skolmiljöer. Med begreppet litteracitetsutveckling avses elevers läs- och

skrivutveckling kopplat till elevernas användning av multimodala resurser och hur detta sedan kan gynna elevernas lärande i olika skriftspråksaktiviteter i undervisningen. Med transspråkande som utgångspunkt och med stöd av olika multimodala uttrycks sätt får eleverna en förförståelse om olika textgenrer.

I forskningsöversikten *Framgångsfaktorer i läs- och skrivlärande för döva barn och barn med hörselnedsättning* (Roos & Allard, 2016) redogörs för hur läs- och skrivundervisning kan organiseras i ett klassrum med elever som har olika läs- och skrivefärdigheter kopplat till teckenspråk och skriftspråk. Resultat som redogörs i rapporten kopplat till transspråkande och flerspråkiga praktiker samt vilka tekniker som kan tillämpas i undervisningen sammanfattar Roos och Allard så här:

- handalfabetsbokstavering
- länkning mellan det skrivna ordet – tecken – ordbilden
- bildstöd
- egenproducerade bilder, exempelvis tecknade serier
- läsförståelsestrategier som stödjande aktivitet
- utmana eleverna samt använda olika metoder och strategier
- samtal kring bild och text
- ställa frågor om och till text
- resonera om strukturer och jämföra tal eller tecken med skrift

Förutom punkterna ovan kring vad som utmärker litteracitetsfrågor och flerspråkighet finns även andra viktiga aspekter såsom tillgänglig kommunikation, visuell support och explicit instruktion. Den sammantagna delen som framkommer är att individuellt stöd och visuellt stöd ska anpassas efter den flerspråkighet som finns representerad i klassrummet. Men framförallt handlar det om att undervisningen bygger på en visuellt och medveten teckenspråkig pedagogik kring elevernas olika läs- och skriverfarenheter i det visuella och skrivna språket. Sett utifrån transspråkande som grund är jämförelse mellan svenskt teckenspråk, annat modersmål och skriven svenska en strategi som kan öka elevernas förståelse för alfabetiska principer och det skrivna språket. Men det gäller också för läraren att vara medveten om på vilket språk läsundervisningen ska bedrivas och vad man bör göra för att underlätta för eleven att knäcka läskoden. Läraren behöver därför veta vad som gynnar den enskilde elevens lärande sett utifrån sina språkliga resurser. Nästa steg blir att erbjuda eleven ett mer språkligt utmanande läsmaterial. Vinsterna med ett sådant arbetssätt blir att eleverna får en större motivation för att skriva och läsa mer avancerade texter.

Referenslista

- Canagarajah, S. (2011a) Codemeshing in Academic Writing: Identifying Teachable Strategies of Transspråkande. *The Modern Language Journal*, 95, 401–417.
- Creese, A. & Blackledge, A. (2010) Transspråkande in the Bilingual Classroom: A Pedagogy for Learning and Teaching? *Modern Language Journal*, 94 (i), 103–115.
- Cummins, J. (1996) *Negotiating identities: Education for empowerment in a diverse society*. Los Angeles: California Association for Bilingual Education.
- Cummins, J. (2007) Rethinking Monolingual Instructional Strategies in Multilingual Classrooms. *The Canadian Journal of Applied Linguistics*, 10(2), 221–240.
- Cummins, J. (2017) Flerspråkiga elever – Effektiv undervisning i en utmanande tid. Stockholm: Natur & Kultur.
- Garcia, O. (2009) *Bilingual Education in the 21st Century: A Global Perspective*. Oxford: Wiley/Blackwell.
- Garcia, O. (2018) *Transspråkande – Flerspråkighet som resurs i lärandet*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Kaya, A. (2016) *Att undervisa nyanlända – metoder, reflektioner & erfarenheter*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Lahdenperä, P. & Sundgren, E. (2017) *Nyanlända, interkulturalitet och flerspråkighet i klassrummet*.
- Lindahl, C. (2015) *Tecken av betydelse. En studie av dialog i ett multimodalt, teckenspråkigt tvåspråkigt NO-klassrum*. Doktorsavhandling. Stockholms universitet, Naturvetenskapliga fakulteten, Institutionen för matematikämnet och naturvetenskapsämnenas didaktik.
- Lindberg, V. Eriksson, I. & Pettersson, A. (2018) *Lärares bedömningsarbete – Förutsättningar, villkor och agens*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Li Wei (2011) Multilinguality Multimodality and Multicompetence: Code- and Mode-Switching by Minority Ethnic Children in Complementary Schools. *Modern Language Journal*, 95(3), 370-384.
- Li Wei (2014) Who's Teaching Whom? Co-Learning in Multilingual Classrooms. I S. May (red.) *The Multilingual Turn: Implications for SLA, TESOL, and Bilingual Education*. New York: Routledge, s. 167–190.
- Roos, C. & Allard, K. (2016) *Framgångsfaktorer i läs- och skrivlärande för döva barn och barn med hörselnedsättning. En systematisk litteraturstudie*. Forskningsrapport. Karlstad University Studies. 2016:10.
- Rosén, J. & Wedin, Å. (2015) *Klassrumsinteraktion och flerspråkighet – ett kritiskt perspektiv*. Stockholm: Liber.
- Skolverket (2018) *Greppa flerspråkigheten – en resurs i lärande och undervisning*.
- Skolverket (2018a) *Tvåspråkig undervisning – teckenspråk och svenska*
https://larportalen.skolverket.se/LarportalenAPI/api-v2/document/path/larportalen/material/inriktningar/5-las-skriv/Specialskola/037_tvassprakig-undervisning-teckensprak/del_01/1.%20Flersprakighet%20ur%20ett%20larandeperspektiv.pdf
- Svensson, G. (2017) *Transspråkande i praktik och teori*. Stockholm: Natur & Kultur.